

Выводы

При подготовке к централизованному тестированию использование разных видов наглядности, особенно визуально-графической, целесообразно и эффективно, так как помогает формировать устойчивые знания по предмету, активизирует познавательную деятельность, развивает логическое и творческое мышление обучающихся, повышает результативность обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рапацевич, Е. С. Педагогика. Современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич. — Минск: Современная школа, 2010. — 720 с.
2. Азевич, А. И. Визуализация педагогической информации: учеб.-метод. аспект / А. И. Азевич // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Информатика и информатизация образования. — 2016. — № 3. — С. 74–82.
3. Шальгина, Е. А. Графическая наглядность как средство развития познавательного интереса подростков: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е. А. Шальгина; Волгоградский гос. пед. университет. — Волгоград, 2008. — 23 с.
4. Валиева, М. Графический конспект как средство развития монологической речи у учащихся на уроках биологии / М. Валиева // Современное образование (Узбекистан). — 2014. — № 1. — С. 55–59.
5. Усольцев, А. П. Наглядность и ее функции в обучении / А. П. Усольцев, Т. Н. Шамало // Педагогическое образование в России. — 2016. — № 6. — С. 103–110.

УДК 811.161.3'35

АСАБЛІВАСЦІ РАБОТЫ ПА ПУНКТУАЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ПРЫ ПАДРЫХТОЎЦЫ ДА ЦЭНТРАЛІЗАВАНАГА ТЭСЦІРАВАННЯ

Карніеўская Т. А.

Установа адукацыі

“Гомельскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт”

г. Гомель, Рэспубліка Беларусь

Уводзіны

У сучасным беларускім адукацыйным працэсе пасля заканчэння курса сярэдняй школы абітурыенту для паступлення ў ВНУ і некаторыя ССНУ патрабавецца здача цэнтралізаванага тэсціравання, прычым абавязковым іспытам з'яўляецца тэст па беларускай або рускай мове. Таму кожны выпускнік, незалежна ад профілю выбранай спецыяльнасці, павінен валодаць дастатковым узроўнем ведаў па адной з вышэйпералічаных моў. З гэтай прычыны для кожнага будучага навучэнца ці студэнта з'яўляецца неабходнай грунтоўная падрыхтоўка па арфаграфіі, марфеміцы, сінтаксісе, пунктуацыі, стылістыцы і іншых лінгвістычных раздзелах.

Мэта

Вызначэнне аптымальных і найбольш рэзультатыўных сродкаў работы па выпрацоўцы пунктуацыйных навыкаў па беларускай мове пры падрыхтоўцы да ЦТ з прычыны таго, што праверка ведаў па гэтым раздзеле лінгвістыкі з'яўляецца адной з асноўных складаючых любога тэста па беларускай мове.

Метады: апісальны, параўнальны.

Вынікі і абмеркаванне:

Пунктуацыя — гэта “1) сістэма знакаў прыпынку; 2) правілы пастаноўкі знакаў прыпынку ў пісьмовым тэксце” [1, с. 127].

Як вядома, пытанні пунктуацыі займаюць адно з важных месцаў у цэнтралізаваным і рэпетыцыйным тэсціраванні па беларускай мове. Згодна з вынікамі прааналізаваных тэставых заданняў па беларускай мове за апошнія 10 гадоў (з 2011 па 2020), пры падрыхтоўцы да ЦТ абітурыенту неабходна валодаць ведамі па наступных пытаннях пунктуацыі: пастаноўка працяжніка паміж дзейнікамі і выказнікамі, знакі прыпынку пры аднародных членах сказа (з абагульняльнымі словамі і без іх), пры зваротку, параўнальных зваротах,

пабочных і ўстаўных канструкцыях, адасобленых дапаўненнях, азначэннях, акалічнасцях, а таксама знакі прыпынку паміж часткамі складанага сказа, афармленне на пісьме простае мовы з выкарыстаннем адпаведнай схемы або без яе.

Нягледзячы на пэўную зададзеную аднастайнасць тэставых заданняў па беларускай мове за апошнія некалькі гадоў, іх тыповасць і тэматычная паўтаральнасць дыферэнцыруюцца разнастайнасцю як фактычнага матэрыялу, так і спосабамі пастаноўкі пытання (напрыклад, адзначыць сказы, у якіх на месцы пропуску трэба паставіць коску, або адзначыць сказы, у якіх знакі прыпынку пастаўлены правільна) з абавязковым выкарыстаннем розных па структуры сказаў (простых і складаных), а таксама праверкай ведання пэўных нюансаў: адсутнасць працяжніка паміж дзейнікам і выказнікам пры інверсіі, або адсутнасць знака прыпынку перад злучнікам як у значэнні 'ў якасці' (напрыклад: *Іван Іванавіч Насовіч разглядаў народныя песні ў першую чаргу як гістарычны дакумент, які расказвае пра жыццё нашых продкаў* [2, с. 13]), або адсутнасць адасаблення адзіночнага дзеепрыслоўя ў постпазіцыі да выказніка (напрыклад: *На агонь доўга магу глядзець не адрываючыся* [2, с. 9]) і г.д.

Дарэчы, цікава адзначыць, што часам пытанні ставяцца "ад адваротнага", гэта значыць, што замест традыцыйнага "Адзначце сказы, у якіх на месцы пропуску трэба паставіць коску" даецца заданне "Адзначце сказы, у якіх на месцы пропуску не трэба ставіць коску". Такім чынам, магчыма, правяраецца ўважлівасць абітурыентаў, таму што пры рашэнні значнай колькасці тэстаў вока як бы "замыльваецца" і такія заданні даюць найбольшую колькасць памылак. Ва ўсякім выпадку, за перыяд работы аўтара на падрыхтоўчым аддзяленні ГДМУ слухачы менавіта пры выкананні тэстаў з такой фармулёўкай давалі найбольшую колькасць "адваротных" адказаў.

Для паспяховага рашэння заданняў па пунктуацыі неабходна веданне і іншых раздзелаў лінгвістыкі. Так, абітурыент павінен вызначаць фразеалагічныя кампаненты і адпаведна афармляць іх згодна з пунктуацыйнымі нормамі (як вядома, устойлівыя спалучэнні з паўторнымі злучнікамі коскамі не раздзяляюцца (*і смех і грэх, ні рыба ні мяса*), а пры выступленні фразеалагізма з ацэначным значэннем ў ролі выказніка пастаноўка працяжніка паміж галоўнымі членамі сказа абавязковая: *Надвор'е — хоць з хаты не вылазь*). Таксама зразумела, што немагчыма захоўваць пунктуацыйныя нормы без ведання сінтаксісу, што асабліва важна пры рашэнні заданняў на пастаноўку знакаў прыпынку паміж злучнікамі пры розных частках складанага сказа (напрыклад, *а калі*) або паміж часткамі складаназлучанага сказа, выражанымі аднастайнымі сказамаі (напрыклад, *Бяскрайні стэп і мора травы*).

Такім чынам, пры адносна невялікай колькасці пунктуацыйных заданняў у ЦТ або РТ (прыблізна ад васьмі да дзесяці з сарака магчымых) абітурыент павінен ведаць амаль што ўсе правілы пастаноўкі знакаў прыпынку з усімі магчымымі ўдакладненнямі і выключэннямі.

Таму, на нашу думку, тыпы і віды заданняў па падрыхтоўцы да цэнтралізаванага тэсціравання павінны адрознівацца пэўнай тэматычнай і структурнай разнастайнасцю. З гэтай мэтай аўтарам на падрыхтоўчым аддзяленні УА "Гомельскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт" выкарыстоўваюцца, у асноўным, наступныя віды работы па навучанні пунктуацыі:

1. *Тэкставы дыктант*. Прымяняецца пасля праходжання даволі значнага па аб'ёме тэматычнага блока (як па арфаграфіі, так і па пунктуацыі) з мэтай комплекснай праверкі ведаў. Пры жаданні тэкставы дыктант можна спалучаць з іншымі відамі заданняў (напрыклад, вызначыць стыль тэксту і абгрунтаваць свой выбар, выканаць заданне па марфеміцы, словаўтварэнні, марфалогіі і інш.), што задае высокія магчымасці сістэмнай праверкі (а таксама, самаправеркі і ўзаемаправеркі) ведаў. Пры вывучэнні тэм па пунктуацыі вельмі

карысна перыядычна даваць абітурыентам заданні на пабудову схемы сказа, асабліва пры вывучэнні складаных сказаў, таму што такі від работы не толькі замацоўвае веды па пастаноўцы знакаў прыпынку, але і спрыяе больш глыбокаму аналізу сінтаксічных канструкцый, што развівае лагічнае мышленне і трэніруе ўважлівасць.

2. *Тэставыя заданні.* З’яўляюцца найбольш лагічным прыёмам пры падрыхтоўцы абітурыентаў, таму што заданні цэнтралізаванага тэсціравання прапануюцца менавіта ў такой форме. Па змесце могуць змяшчаць заданні па адной або некалькіх (звычайна роднасных) тэмах, могуць быць прызначаны для праверкі ведаў за ўвесь школьны курс беларускай мовы. Тэставыя заданні адрозніваюцца найбольшай здольнасцю да вар’іравання і карэкцыі, таму могуць выкарыстоўвацца для вызначэння ўзроўню падрыхтаванасці практычна любога абітурыента з любым зыходным наборам ведаў. Да таго ж, тэставыя заданні дапамагаюць навучэнцу аналізаваць і параўноўваць вучэбны матэрыял, што развівае лагічнае мышленне.

Намі найчасцей выкарыстоўваюцца тэставыя заданні пасля праходжання пэўнага блока тэм (напрыклад, “Знакі прыпынку ў простым сказе”, “Знакі прыпынку ў сказах камбінаванай будовы”, “Знакі прыпынку пры простаай мове” і г.д.) альбо (звычайна ў другім семестры) комплексныя тэсты па розных раздзелах мовазнаўства. Заданні часцей за ўсё бываюць двух тыпаў: простыя (вызначыць, ці трэба паставіць знак прыпынку ў пэўным сказе або сказах) і камбінаваныя (вызначыць, ці правільна пастаўлены знакі прыпынку, пры гэтым самі знакі і ўмовы іх пастаноўкі прама не вызначаюцца). Напрыклад:

Адзначце сказы, у якіх прапушчана адна коска:

- 1) *Захоплены незвычайным відовішчам я забыўся, дзеля чаго сюды прыехаў.*
- 2) *Патрывожаныя новымі парасткамі падаюць на дол сухія сасновыя шыпулькі.*
- 3) *Радасная згадка азарае мяне, і раптоўна здзіўлены я паволі ўстаю ў аकोпе.*
- 4) *Хлопец зацікаўлены відовішчам глянуў на замак яшчэ раз.*
- 5) *Доўгі брод зацягнуты зялёнаю раскаю выглядаў незвычайна.*

або:

A29. *Адзначце нумары сказаў, у якіх правільна расставлены знакі прыпынку:*

- 1) *І тут я вырашыў: лепш рызыкаваць у кабінеце каменданта, дзе, апрача нас, нікога няма, чым пры ўзводзе салдат.*
- 2) *Дзе ляжалі дзірванамі панскія абшары, дзе казённыя вякамі пусцелі гушчары, дзе была адна пустэча — ёлкі ды бярозкі, — поле будзе, пушча згіне, стануць хаты, вёскі.*
- 3) *У нас ёсць добры звычай — калі прыезджаюць госці дык частаваць іх.*
- 4) *Немцы так і не пачалі сваёй пятай атакі, і як стала цямнець, на грудок да Леўчуковага акупчыка прыбег ротны Мяжэвіч.*
- 5) *Пот заліваў вочы, але каб не выдаць сваёй слабасці хлопец не кідаў вёслаў [3, с. 121].*

Вывады:

1. Выпрацоўка пунктуацыйных навыкаў з’яўляецца адной з важнейшых складаючых падрыхтоўкі абітурыентаў да ЦТ па прычыне сваёй вядучай ролі ў граматычнай сістэме беларускай мовы.

2. Выбар аптымальных метадаў і прыёмаў для падрыхтоўкі навучэнцаў па пунктаўцы залежыць, у першую чаргу, ад узроўню ведаў абітурыентаў, тэматыкі заняткаў, плануемых вынікаў і іншых фактараў, але пры гэтым, зразумела, неабходным з’яўляецца ўмелае камбінаванне розных відаў работ.

3. З пункту погляду найбольш паспяховай падрыхтоўкі да ЦТ найлепшым прынцыпам з’яўляецца ўмелае чаргаванне і пэўная разнастайнасць відаў работы па розных раздзелах лінгвістыкі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Клундук, С. С.* Беларуская мова: усе складаныя тэмы / С. С. Клундук, Н. Р. Якубук. — 2-е выд. — Мінск: Аверсэв, 2016. — 128 с.

2. *Красней, В. П.* Беларуская мова ў табліцах і схемах / В. П. Красней. — 7-е выд. — Мінск: Аверсэв, 2019. — 175 с.

3. Цэнтралізаванае тэсціраванне. Беларуская мова: зборнік тэстаў / Рэсп. ін-т кантролю ведаў М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. — Мінск: Аверсэв, 2017. — 47 с.

УДК 811.161.3'276:616(476.2)

ДЫЯЛЕКТНЫЯ НАЗВЫ НЕКАТОРЫХ ХВАРОБ У ГОМЕЛЬСКИХ ГАВОРКАХ

Касьяненка С. Ю.

Установа адукацыі

“Гомельскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт”

г. Гомель, Рэспубліка Беларусь

Уводзіны

У сучасным мовазнаўстве па-ранейшаму актуальным з’яўляецца аналіз дыялектных лексічных адзінак, рознабаковае даследаванне разнастайных лексіка-тэматычных груп дыялектных найменняў. “У апошнія дзесяцігоддзі ў айчыннай гуманітарыстыцы назіраецца трывалы і ўстойлівы рост цікавасці да разнастайных аспектаў беларускай этнічнай культуры. Акцэнтаваная ўвага навуковых колаў і грамадства ў цэлым да этнакультурнай спадчыны, спробы яе найбольш поўнага і глыбокага спасціжэння, не ў апошнюю чаргу, абумоўлена інтэнсіўнымі працэсамі нацыянальнага Адраджэння...” [1, с. 4]. У лексічнай сістэме беларускіх гаворак не апошняе месца займае лексіка народнай медыцыны, фарміраванне якой адбывалася пад уплывам сацыяльных і гісторыка-этнаграфічных фактараў і перадавалася з пакалення ў пакаленне. Назвы разнастайных захворванняў складаюць значную частку акрэсленай лексічнай сістэмы і з’яўляюцца прадметам нашага даследавання. Аб’ектам даследавання з’яўляюцца “Матэрыялы для дыялектнага слоўніка Гомельшчыны”, “Тураўскі слоўнік” і “Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны”.

Мэта даследавання

Прааналізаваць лексіка-тэматычныя групы назваў хвароб, якія зафіксаваны ў гомельскіх гаворках.

Метады даследавання

Апісальны, параўнальны.

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне

Прааналізаваўшы дыялектны матэрыял прадстаўлены ў “Матэрыялах для дыялектнага слоўніка Гомельшчыны” і “Дыялектным слоўніку Лоеўшчыны”, былі вызначаны наступныя групы назваў хвароб: назвы запаленчых хвароб, назвы інфекцыйных хвароб, назвы скураных хвароб, назвы дзіцячых хвароб.

1. Назвы запаленчых хвароб.

Дыфтэрыт (хвароба, якая суправаджаецца запаленнем зева, слізистых абалонак носа, гартані і агульным атручэннем арганізма [3, II, с. 225]). У гаворках зафіксаваны лексічны сінонім *гарладаўка* (Памерла мая меньшанькая ў вайну, у яе *гарладаўка* была [2, III, с. 231]).

Панарыцый (гнойнае запаленне тканак пальца [3, III, с. 664]). Замест нарматыўнай назвы ужываецца лексема *панарыца* (І адкуль толькі ета *панарыца* ўзялася? [2, VI, с. 155]).

Рэўматызм (сістэмнае запаленчае захворванне злучальных тканін; хвароба сардэчна-сасудзістай сістэмы, суставаў з вострым болем і ламатой [3, IV, с. 763]). У гаворках ужываецца намінатыўная адзінка *костоломіца* (Коб тобе бог даў *костоломіца!* (праклён) [4, II, с. 224]).